

PREGLED KNJIŽEVNOSTI SKOZI ZGODOVINSKA OBDOBJA

1. ORIENTALSKE KNJIŽEVNOSTI (3000 pr. n. š. – 600 n. š.)

- **poimenovanje zajema vse književnosti starega in srednjega veka, ki so nastale in se razvijale v severni Afriki (predvsem ob Nilu), v južni in srednji Aziji, na Daljnem in Bližnjem vzhodu**
- za razvoj književnosti so bili dani pogoji: bogate dežele z rodovitno zemljo, s književnostjo so se ukvarjali pripadniki višjih slojev
- veliko vlogo je imela vera → najpomembnejša poglavja teh književnosti so zbrana v **svetih knjigah**
- razvile vse vrste in zvrsti

EGIPČANSKA KNJIŽEVNOST

- 3000 pr. n. š.
- ohranjena na stenah templjev, grobnic starega Egipta, na papirusih
- razvila *poezijo* in *prozo*
- najbolj znano delo **Knjiga mrtvih** (zbirka himen, molitev; *zgodbe, bajke, pravljice...*)
- zelo znana (in najbolj prevajana!) verska himna je **Himna sončnemu božanstvu**

BABILONSKO-ASIRSKA KNJIŽEVNOST

- 2000 pr. n. š.
- književnost držav in obdobj stare Mezopotamije (Irak); začetniki Sumerci
- klinopisna pisava, glinene ploščice
- najpomembnejše *epske pesnitve*
- najpomembnejše in najobsežnejše besedilo **Ep o Gilgamešu** (iskanje večnega življenja), velja za začetek svetovne junaške epike

KITAJSKA KNJIŽEVNOST

- začetki nerazjasnjeni, morda segajo v sredo 2. tisočletja pr. n. š.; prva ohranjena dela iz 6. stoletja pr. n. š.
- vpliv velikih moralno filozofskih oz. verskih sistemov: KONFUCIONIZEM, TAOIZEM, BUDIZEM
- najbolj razvita *lirika*
- najstarejša ohranjena zbirka lirike **Ši-King** (knjiga pesmi)
- kratke, po slogu impresionistične lirske pesniške oblike; izrazito razpoložensko-čustveni značaj
- največji kitajski pesnik (7. st.) Li-tai-po (Li Bai)

PERZIJSKA KNJIŽEVNOST

- od 3. st. pr. n. š. dalje
- glavno delo **Avesta** (zbirka mitičnih, liturgičnih besedil, molitev, obrazcev, himen)
- *lirsko (najbogatejše v Orientu!)* in *epsko pesništvo*
- lirske pesniške oblike: *kasida*, *gazela* (Hafis!) *rubai*
- osrednji epski pesnik Firduzi (njegov najpomembnejše delo in hkrati *perzijski nacionalni ep Šah-Name*)

INDIJSKA KNJIŽEVNOST

- stari in srednji vek
- *lirika, epika, dramatika*
- vpliv velikih religioznih in moralno-filozofskih sistemov: BRAHMANIZEM, BUDIZEM, HINDUIZEM ...
- **Vede** – skupno ime za najstarejšo versko književnost stare Indije (celota velja za sveto knjigo, nastajala je približno 1500–600 pr. n. š., vsebuje himne, žrtvene obrazce in navodila, izreke, obredne predpise, teološke in filozofske razlage; menjavata se *proza* in *poezija*)
- velika *religiozno-nacionalna junaška epa Mahabharata* (najobsežnejši svetovni ep!) in **Ramajana** (nastajala 500 pr. n. š. – 400 n. š.)

ARABSKA KNJIŽEVNOST

- začetek 6. st. n. š., vrh med 8. in 10. st. n. š.
- najbolj znano, čeprav literarno ne najpomembnejše delo je **Koran** (temeljna sveta knjiga ISLAMA), vsebuje izreke in nagovore ustanovitelja islama Mohameda
- razvila predvsem *lirsko pesništvo* in *pripovedništvo*
- osrednja pesniška oblika *gazela* (hvalnica ljubezni, vina, modrosti); *kasida* (opeva vojno, bitke, zmage)
- v pripovedništvu samo kratke oblike: *zgodba*, *pripovedka*, *pravljica*, *basen*
- najpomembnejše delo arabske pripovedne proze je ciklična **Tisoč in ena noč** (okvirna zgodba o Šeherezadi)

JAPONSKA KNJIŽEVNOST

- najmlajša (začetki v 7. st.)
- velik vpliv kitajske književnosti
- najbolj razvita *lirika* → vsebina in slog izrazito impresionistična
- zelo kratke lirske pesniške oblike: *tanka*, *haiku*, *hoku*

OBRAVNAVALI: Himna sončnemu božanstvu, Začetek besed velike razveseljevalke srca; Šems Ed Din Muhamed - Hafis: Divan. Pesmi; Vede. Himna Zemlji; Tisoč in ena noč

2. BIBLIJA (4000. pr. n. š. – 400 n. š.)

- **Biblija** (gr. ta biblia = knjiga knjig) ali **Sveto pismo** je krščanska in delno judovska sveta knjiga, ki govori o zgodovini odrešenja in o božjem razodetju
- sestavljata jo Stara in Nova zaveza
- **Stara zaveza** (zgodovina Izraelcev, čas pred Kristusom – 4000 pr. n. š. do začetka n. š.; napisana v *hebrejščini* in delno *aramejščini*):
 - **Postava** (hebr. **Tora**): 5 knjig – Peteroknižje ali Pentatevh (mitizirana zgodovina → pripisovali so jo Mojzesu)
 - **Spisi**: Knjiga modrosti, Knjiga pregovorov, povesti in psalmi
 - **Preroki** (veliki preroki Izaija, Jeremija, Ezekijel, Danijel; mali preroki)
- **Nova zaveza** (prva stoletja po Kristusu, končna oblika 400 n. š.; napisana v *grščini*):
 - **Evangeliji**: Matejev, Lukov, Markov, Janezov
 - **Apostolska dela**
 - **Pisma** (versko-poučne knjige – apostol Pavel)
 - **Razodetje (Apokalipsa)** – o usodi človeštva (apostol Janez)
- prevodi:
 - v grščino: **Septuaginta** (ok. 70 piscev)
 - sv. Hieronim v latinščino: **Vulgata** (konec 4. st.)
 - ostali evropski prevodi 11.–15. st. (najpomembnejši Lutrov 1534)
 - 1550 Trubar – le Stara zaveza
 - 1584 Dalmatin – celotna Biblija!
- Poleg neliterarnih in polliterarnih vsebuje tudi literarna besedila: *epska* (zgodbe z značilnimi sestavinami *mita*, *pripovedke*, *legende*, *novela*, *prilike*, *anekdote*, *življenjepisa* in *potopisa*), *lirska* (knjiga psalmov, Visoka pesem), dramatike ni!

OBRAVNAVALI: Visoka pesem, psalm Iz globočine, Prilika o izgubljenem sinu

3. ANTIKA (1000 pr. n. š. – 5. st. n. š.)

- **antika** pomeni v Evropi dobo pred srednjim vekom – staro dobo Grkov in Rimljanov
- obsega **grško** in **rimsko** književnost → prvi evropski književnosti, vendar tudi evropsko-sredozemski književnosti (Južna Evropa + Severna Afrika, Bližnji vzhod)

GRŠKA KNJIŽEVNOST

- temelj evropske književnosti
- bogata mitologija (politeizem), sijajna likovna umetnost, pomembna filozofija, začetki znanosti!
- abeceda → vpliv na rimsko pisavo (latinica), tudi na glagolico (!) in cirilico
- delimo jo na tri obdobja:

- o **arhaično ali predklasično obdobje** (8.– 5. st. pr. n. š.): *epika* (vrh Homerjeva epa Iliada in Odiseja → homersko vprašanje), *lirika*
- o **atiško ali klasično obdobje** (5. in 4. st. pr. n. š.): *dramatika*, *proza*
- o **helenistično obdobje** (4. st. n. š. – 5. in 6. st. n. š.): *komedija*, *lirsko pesništvo* in *pripovedništvo v obliki romana* (razširitev grške književnosti izven Grčije, preplet z orientalskimi sestavinami, vpliv na rimsko književnost)

DRAMATIKA:

- razvije se v 2. tisočletju pr. n. š. iz obredov v čast bogu Dionizu
- gledališče, igralci vedno moški!
- Aristotel: načelo trojne enotnosti (kraja, časa, dogajanja), mimesis (posnemanje stvarnosti)
- pisci: Tespis, Ajshil, Sofoklej, Evripid (tragedija), Aristofan (komedija)
- razvije se v dve smeri:
 - *tragedija* (življenje višjih slojev, visoka raven prikazovanja, nastopajo bogovi, polbogovi, kralji, junaki; glavna funkcija je očiščenje ali katarza gledalcev, glavni junak vedno umre, njegova ideja pa zmaga!)
 - *komedija* (življenje nižjih slojev, nizka raven prikazovanja, nastopajo povprečni ljudje z ulice, karikiranje, smešenje)

EPIKA:

- *ep*: obsežna pripovedna pesnitev, pri Grkih se je razvil iz junaških pripovednih pesmi
- lagodno tekoč slog, epska širina, epizode (poglavja, ki za potek glavnega dogajanja niso nujna, a naredijo delo slikovitejše), zadrževalni momenti ali retardacije (s ponavljajući ovirajo hiter razvoj dogajanja)
- razdeljen na speve, verz heksameter (5 daktilov + končni trohej)
- nastopajo višji sloji, junaki postavljeni v pomembno mitično ali zgodovinsko dogajanje; ne kaže duševnega razvoja junakov → značaj že dograjen
- recitali so jih potujoči pevci rapsodi
- vrh predstavljata Homerjeva epa Iliada in Odiseja

LIRIKA:

- lirski poezija blizu vsakdanjemu življenju; sočasni dogodki, človekov notranji svet
- veliko število metričnih oblik
- domoljubne, socialne, satirične, poučne, razmišljajoče, ljubezenske pesmi, himne v čast bogovom in olimpijskim zmagovalcem
- peli ali recitali so jo ob spremljavi lire, kitare in aulosa
- znana pesnika Sapfo (ljubezenske pesmi) in Anakreon (uživanje v ljubezni in vinu)

OBRAVNAVALI: Homer: Iliada; Sofoklej: Kralj Ojdip, Antigona

RIMSKA KNJIŽEVNOST

- 3. st. pr. n. š. (v latinščino prevedena Odiseja) do 5. st. n. š. (razpad rimskega imperija)
- nastane in se razvija v odvisnost od grške, nekaj časa vzporedno
- Rimljani veliko posnemajo: mitologija, literarne vrste in zvrsti, snov; pristop izviren!
- pomembno vpliva na celotno evropsko književnost od Danteja do romantike → vloga posrednika: ohrani grške dosežke in jih prenese v srednjeveško oz. moderno Evropo

- latinščina, latinica (danes razširjena po vsem svetu!), koledar; civilizacija zelo razvita
- delimo jo na 4 obdobja:
 - **arhaična doba** (240–81 pr. n. š.): začetki *epike* in *proze*, vrh doseže *komedija* (Plavt)
 - **zlata doba** (81 pr. n. š. – 14. n. š.): razmah *govorništva* (Cicero; zelo pomembno in cenjeno!), *lirika* (Katul, Horac, Properc, Ovid), *epika* (Vergil: Eneida – nadaljevanje Iliade), pomembna panoga *zgodovinopisje* (Julij Cezar)
 - **srebrna doba** (14–117 n. š.): *dramatika* (*tragedija* – Seneka), *roman* (Petronij: Satirikon)
 - **doba upada rimske književnosti** (117–476 n. š.): zaton rimskega cesarstva, v književnosti se zgodi zelo malo

DRAMATIKA:

- temeljna zvrst *komedija* (Plavt, Terenc)
- rimske *tragedije* (Seneka) se ne morejo primerjati z grškimi, a od vseh antičnih tragedij najbolj vplivajo na renesančno in klasicistično tragedijo (tudi Shakespeare!)

EPIKA:

- najpomembnejše delo Vergil: **Eneida** (*nacionalni ep*, nadaljevanje Iliade)
- Ovid: *Metamorfoze*

LIRIKA:

- *elegije*, *ode*, *satire*, *epigrami*
- uživanje, senzualizem (»Užij dan!«)
- pesništvo smatrajo za nepomembno (pomembnejši pravniki, vojaki...) → neoteriki (zgledujejo se po lahkotnih helenističnih pesnikih) slabo sprejeti!

OBRAVNAVALI: Katul: Blagoslov ljubezni, Na vsem svetu ni nobene žene; Horac: Epoda; Vergil: Eneida; Plavt: Menehmi (Dvojčka)

4. SREDNJI VEK (5.–15. st.)

- **srednji vek je zgodovinsko obdobje, ki traja od propada rimskega cesarstva (476) do odkritja Amerike (1492)**
- na kulturo pomembno vpliva KRŠČANSTVO, antično izročilo ni povsem opuščeno → kulturno, politično in družbeno nazadovanje
- nov – teocentričen pogled na svet, Cerkev in rimski papež imata izjemno vlogo v političnem in kulturnem življenju (pomoč inkvizicije)
- filozofija je teološka (sholastika – Tomaž Akvinski)
- duhovščina najbolj izobražen sloj → monopol v vzgoji in izobraževanju
- pomembno vlogo imajo samostani (menihi pišejo ali prepisujejo številna besedila)
- visoko raven dosežeta likovna umetnost (katedrale, kiparstvo, freske) in literatura (lirika, epika)
- delimo ga na 3 obdobja:
 - **zgodnji srednji vek** (476–1000)
 - **visoki srednji vek** (1000–1300)

o **pozni srednji vek** (1300–1500)

EVROPSKA SREDNJEVEŠKA KNJIŽEVNOST

- **srednjeveška književnost je književnost, ki je nastala po dokončnem propadu antične književnosti (najkasneje v 6. st.) in trajala vse do začetka renesančne književnosti (v Italiji do 14., drugod do 15. st.)**
- del pisan v latinščini, del že v ljudskih jeziki
- najstarejša ohranjena besedila iz 8. st. (edini ohranjeni poganski ep Beowulf)
- v latinščini napisana predvsem dela za cerkveno rabo (molitve, himne, pridige, življenjepisi svetnikov, duhovne drame...), pa tudi *vagantska poezija* (nima verske vsebine)
- v narodnih jeziki (germanski, romanski, slovanski) nastajajo *junaški epi*, *viteški romani*, *trubadurska lirika*

LIRIKA

- najpomembnejša *trubadurska lirika*, ki se razvije po letu 1100 v Provansi
- izvajajo jo potujoči pevci viteškega rodu – trubadurji, opevajo viteško ljubezen ter kreposti in vrednote viteškega življenja
- veliko novih oblik: *kancona*, *ballata*, *alba* (»jutranja pesem«), *serenada* (»večerna pesem«), *sekstina*...
- v 12. in 13. st. vaganti (potujoči študenti) razvijejo posvetno meščansko pesništvo, ki nastaja pod vplivom antičnih pesnikov (Sapfo, Anakreon, Ovid) → najbolj znana zbirka **Carmina Burana**
- v drugi polovici 13. st. se v Italiji iz trubadurske lirike razvije **SLADKI NOVI STIL** (DOLCE STIL NUOVO) → ženska, ki jo pesnik opeva, ni resnično bitje, ampak ideal, simbol božanskega (najpomembnejši predstavnik Dante)
- v Franciji se v 15. st. pojavi meščansko pesništvo, ki že prehaja v obdobje renesanse (najpomembnejši predstavnik François Villon)

EPIKA

- vrh doseže šele v razvitem fevdalizmu v Franciji (11.–13. st.) z *junaškimi epi*
 - FRANCIJA: *junaške pesmi* (*chansons de geste*) o Karlu Velikem in njegovih junakih, najznamenitejša **Pesem o Rolandu**; prepevajo jih igraci (poklicni potujoči pevci)
 - ŠPANIJA: **Pesem o Cidu** (12. st.)
 - NEMČIJA: **Pesem o Nibelungih** (13. st.)
 - RUSIJA: **Pesem o Igorjevem polku** (12. st. – boji s Tatari in izguba samostojnosti)
 - SEVER EVROPE: *islandske sage* (12.–13. st.)
- v 12. st. se najprej v Franciji, nato še v Nemčiji pojavijo *viteški romani* (o Aleksandru Velikem, o Tebah in Troji, o kralju Arturju in vitezih okrogle mize, o Tristanu in Izoldi) → najprej pisani v verzih, nato v prozi; osebe še nimajo izdelanih značajev
- + filozofska, poučna in zgodovinska proza ter osebnoizpovedna kratka proza (sv. Avguštin)

DRAMATIKA

- razen *burk* vse verski značaj (podrejena potrebam Cerkve → širjenje krščanstva)

- na začetku dramatizacije svetopisemskih odlomkov, ki so jih v cerkvah prikazovali za praznike (božič, velika noč)
- iz tega se v 10. st. razvijejo liturgične igre v latinščini (po 10. st. tudi v nacionalnih jezikih), ki v 12. st. dobijo imena glede na vsebino:
 - *pasijoni* (igre o Kristusovem trpljenju)
 - *misteriji* (igre o verskih skrivnostih)
 - *mirakli* (igre o čudežih svetnikov, Kristusa in Marije)
 - *moralitete* (igre o boju med duševno čistostjo in grehom v alegorijah)
- skromna posvetna dramatika: *burke* (komične igre), *farse* (francoska Burka o jezičnem dohtarju)

OBRAVNAVALI: Dante Alighieri: Božanska komedija; François Villon: Balada o obešencih

SREDNJI VEK NA SLOVENSKEM

- začne se s priselitvijo Slovanov na to ozemlje (konec 6., 7. st.)
- najprej živeli v svoji državi Karantaniji, od 8. st. dalje pod tujo oblastjo (močno pokristjanjevanje!)
- splošna raba latinščine, meščanstvo govori nemško in italijansko, le kmetje ohranjajo slovenski jezik → pokristjanjevanje možno le v maternem jeziku!
- Ciril in Metod → stara cerkvena slovanščina, glagolica
- prva znana in ohranjena besedila v slovenščini (kateremkoli slovanskem jeziku sploh!)
Brižinski spomeniki (972–1039)
- v slovenščini predvsem osnovna besedila za cerkveno rabo (zapisana v samostanih, edinih središčih pismenosti pri nas → stik z zahodno civilizacijo, širjenje krščanstva): Celovški ali Rateški rokopis, Stiški rokopis, Starogorski rokopis, Černjejski ali Beneškoslovenski rokopis, Škofjeloški rokopis
- prevladuje *ljudsko slovstvo*, ohranjene tudi *viteške pesmi* (malo, v tujem jeziku)

OBRAVNAVALI: Brižinski spomeniki (Spomenik II)

5. RENESANSA (14.–16. st.)

- **renesansa je oznaka za obdobje evropske kulture, umetnosti in literature ob koncu srednjega in na začetku novega veka** → prerod miselnosti v duhu antičnih vzorov in idealov
- začetki zgodnjega kapitalizma, razvoj bogatih mest (predvsem v Italiji: Benetke, Rim, Firence, Padova ...) in meščanstva, nov proizvodni način (založništvo in manufakture), vzpostavljanje kapitalističnih odnosov (pojavi se delavski razred), uvajanje denarja kot menjalnega sredstva (nasprotja med pohlepnimi fevdalci in podložniki, ki ne zmorejo novih bremen → kmečki upori)
- nova odkritja (Kolumbovo odkritje Amerike 1492) in izumi (kompas, astrolab, papir, peščena ura, tisk – Guttenberg, 1445), razvoj znanosti (Nikolaj Kopernik – heliocentrični

sistem; Giordano Bruno, Galileo Galilei) in umetnosti (slikarstvo, arhitektura, glasba, literatura)

- velik vpliv HUMANIZMA (idejno, družbeno in kulturno gibanje, ki se razvije v Italiji zlasti po letu 1453, ko po propadu Bizanca v zahodno Evropo pribežijo grški učenjaki, ki s seboj prinesejo grški jezik, književnost in kulturo; humanisti predvsem bogati meščani in plemiči) → v središču zanimanja je **človek**; osvobajanje od religiozne pokorščine (osredotočenost na tuzemsko življenje, estetske užitke), obujanje antične umetnosti in filozofije

RENASANČNA KNJIŽEVNOST

- renesansa se kot literarno obdobje v Italiji razvije že v 14. in 15. st., drugod v Evropi pa predvsem v 16. st.
- razvije se ob ponovnem odkrivanju antike, vendar ni zgolj njeno posnemanje, ampak nanjo vpliva tudi srednjeveška književnost (trubadurska lirika, dolce stil nuovo, viteški romani, srednjeveške mistične zgodbe, farse in burke...) → spojitev antičnih in srednjeveških tradicij v nove oblike

LIRIKA

- dokončno se razvije *sonet*, vodilen Petrarkov vpliv - petrarkizem

EPIKA

- razvija renesančno oblikovane srednjeveške teme → opazna ironija do srednjega veka
- še vedno razvijajo *ep*: na eni strani *nacionalni ep* (po Eneidi), na drugi pa *junaški* ali *viteški ep* z ljubezensko in pustolovsko tematiko
- pojavi se epika v prozi: *roman* (Cervantes), *novela* (Boccaccio)

DRAMATIKA

- doživi ponovni vzpon
- razvije *komedijo* in *tragedijo*
- največji dramatik Shakespeare (razklene trojno dramsko enotnost); pojavi se elizabetinsko gledališče

OBRAVNAVALI: Francesco Petrarca: Sonet št. 61; Giovanni Boccaccio: Dekameron. *Novela o sokolu*; William Shakespeare: Hamlet, Romeo in Julija; Miguel de Cervantes Saavedra: Don Kihot

6. REFORMACIJA (16. st.)

- **reformacija je veliko versko gibanje v Evropi v 15. in predvsem 16. st.**
- vzroki: kriza srednjeveške družbe, deformacije Cerkve in papeštva (kopičenje bogastva, oblasti, nemorale) → zahtevajo reformo Cerkve in vere
- začetnik Martin Luther, ki 31. oktobra 1517 v Wittenbergu objavi 95 tez, v katerih protestira proti obstoječim razmeram
- na Slovenskem Primož Trubar (s protestantizmom se seznanja pri tržaškem škofu Bonomu)

- književnost predvsem neumetniška, poučna, praktično uporabna za potrebe Cerkev, večinoma ni izvorna (prevodi iz Svetega pisma, katekizmov, pridig, cerkvenih pesmi ...); umetniški književnosti bližje predelave in priredbe prevodov (zgodb, pesmi)
- POMEN ZA SLOVENCE:
 - izid prvih dveh slovenskih knjig (Katekizem in Abecednik – Primož Trubar, 1550)
 - začetek slovenskega knjižnega jezika (osnova jezik Ljubljane, z veliko dolensjimi primesmi; črkopis najprej gotica, nato bohoričica)
 - uporaba slovenščine pri cerkvenem obredju → širjenje nauka med preproste ljudi
 - prevod Biblije (Jurij Dalmatin, 1584)
 - prva slovnica slovenskega jezika (Zimske urice – Adam Bohorič, 1584)
 - ustanovljene prve stanovske šole, prva stanovska knjižnica in prva tiskarna Janža Mandelca v Ljubljani

7. BAROK IN KLASICIZEM (17., prva polovica 18. st.)

- evropski barok in klasicizem sta bili dve pomembnejši umetnostni smeri, ki sta se razvijali vzporedno od konca 16. do začetka 18. st. v različnih evropskih deželah

BAROK

- **barok je smer v umetnosti (likovni, glasbeni, literarni) 17. in 18. st.**, za katero je značilen zapleten, izumetničen slog
- razvoj in bogatenje meščanstva in dvornega plemstva (v umetnosti želi zrcaliti svojo moč), obnavljanje moči in vpliva krščanstva (spodbuja nastajanje cerkvene umetnosti → sovpada s PROTIREFORMACIJO)
- razmahne se predvsem v književnosti Italije, Španije, Nemčije, deloma Anglije
- poudarjanje nasprotij: božje – človeško, cerkveno – posvetno, duhovnost – telesnost, razum – čustva, večnost – minljivost, odrekanje – uživanje življenja
- slog zapleten, izumetničen, pretiran, popačen, patetičen, drastičen, preokrašen; bogata retoričnost
- besedila sporočilno slikovita, temačna, teme vzete iz Biblije ali antične mitologije; značilni zglede (eksempli), emblemi (simbolna znamenja, prispodobe), alegorije
- **literarne zvrsti**:
 - prenovljen *sonet*
 - *ep* (snov iz antične mitologije in Biblije)
 - *roman* (heroično-galantni, potepuški)
 - *drame (tragedije)*
- **pomembnejši ustvarjalci**: pesnika Luis de Góngora y Argote in Giambattista Marino (ep Adonis in soneti), dramatik Pedro Calderon de la Barca (komedija Sodnik Zalamejski), epik John Milton (ep Izgubljeni raj), romanopisec Hans Jakob Grimmelhausen (roman Simplicius Simplicissimus)
- v Franciji v tem času KLASICIZEM, v Italiji MARINIZEM
- pozna razvojna stopnja baroka je ROKOKO (1720–1780; Francija, Nemčija, Italija) → teži k igrivosti, lahkotni zabavi, dvorljivosti, površni čutnosti

BAROK NA SLOVENSKEM

- na Slovenskem barok tesno povezan s katoliško protireformacijo → zmaga katolištva nad protestantizmom
- preganjanje protestantov in prepoved njihovega delovanja → verske komisije pod vodstvom Tomaža Hrena rušijo protestantske cerkve in zažigajo njihove knjige (prizanešeno le Dalmatinovi Bibliji!)
- književni zastoj (1615–1672) → več kot 50 let ni izdana nobena slovenska knjiga
- 1672 drugič izdana Evangelija inu listuvi (prirejena po Dalmatinovi Bibliji) → začetek slovenskega baroka
- glavna smer baročne književnosti baročno-cerkveno slovstvo za duhovnike (pridige, molitveniki, verska premišljevanja, katekizmi, verske igre, cerkvene pesmi) → glavni pisci duhovniki in menihi
- najpomembnejši pisec Janez Svetokriški → znamenite pridige, zbrane v Svetem priročniku
- oče Romuald: Škofjeloški pasijon (prvo ohranjeno dramsko besedilo na Slovenskem)
- Janez Vajkard Valvasor z delom Slava vojvodine Kranjske (1689) postavi temelje slovenskemu narodopisju, zemljepisu in zgodovini

OBRAVNAVALI: Janez Svetokriški: Na noviga lejta dan

KLASICIZEM

- **klasicizem je književno obdobje in slog, ki se razvije vzporedno z barokom v Franciji v 17. st.**
- vezan na obdobje vladanja Ludvika XIV. («Sončni kralj») → absolutizem (centralizacija oblasti), težnja po splošni disciplini in redu, stroga morala (janzenizem), okrepitev katoliške Cerkve, poudarjanje razuma (Descartesov racionalizem)
- opiranje na antične oblikovne, vsebinske in idejne vzore → stroga pravila pri izbiri snovi, motivov, tem; strogo upoštevanje trojne dramske enotnosti
- visoka (dvorna) književnost; težnja k preprostosti, jasnosti, razumnosti → zavračajo pretirano čustvenost; slog jasen, izpiljen in čist
- **literarne zvrsti:**
 - osrednji književni zvrsti *komedija* in *tragedija*
 - *komični epi* (parodiranje junaške epike)
 - *didaktična in miselna poezija* (*basni, epigrami*)
 - bogata *miselna proza* (govorniška, filozofska, zgodovinska, spominska, pisemska)
- **pomembnejši ustvarjalci:** basnopisec Jean de La Fontaine (Basni), dramatik Pierre Corneille (tragedija Cid), Jean B. Racine (tragedija Fedra) in Molière (komediji Tartuffe, Namišljeni bolnik), pisateljica Madame de La Fayette (roman Kneginja Klevska), filozof Blaise Pascal (Misli)

OBRAVNAVALI: Jean Baptiste Poquelin - Molière: Tartuffe

8. RAZSVETLJENSTVO (2. polovica 17., 18. st.)

- **razsvetljenstvo je meščansko družbeno, duhovno, kulturno in ideološko gibanje ob koncu 17. in v prvi polovici 18. st. → prinašanje duhovne luči v družbeno temo**
- vse večja moč meščanstva, ki se osvobaja od pritiskov države in Cerkve, razvoj kapitalizma in industrije
- najprej se razvije v Angliji in se po letu 1700 razširi v Francijo → prvi pisci filozofi
- usmerjeno proti krščanskim razlagam sveta in človeka, verskemu fanatizmu, absolutizmu, fevdalizmu, omejevanju svobode in razlikovanju med ljudmi → zahteve po socialnih, političnih in kulturnih reformah
- idejna zasnova RACIONALIZEM → poudarjanje razuma (René Descartes: Mislim, torej sem)
- francoski izobraženci izdajo **Enciklopedijo** (prva metodična razvrstitev človeškega znanja) → največji dosežek v znanosti in miselnosti 18. st.
- posledica razsvetljenstva francoska revolucija (1789)

EVROPSKA KNJIŽEVNOST RAZSVETLJENSTVA

- predvsem socialno-moralno tendenčna, služi za širjenje racionalizma (zabavna + poučna + koristna)
- literatura za preproste ljudi!
- posnemanje sočasnih in preteklih smeri, pomembne polliterarne zvrsti
- pisati začnejo v nacionalnih jezikih (prej latinščina)

LIRIKA

- nima večjega razmaha, goji predvsem *refleksivno, poučno in družbeno priložnostno poezijo*
- *poučne pesnitve* (Aleksander Pope, Voltaire)
- pomembna *basen* in *epigram* v verzih in prozi (Lessing, Krilov) → približevanje satiri

EPIKA

- predvsem filozofska, zgodovinska in moralistična proza
- pomembni *potopisi, pisemska poročila, biografije, spomini*
- osrednja literarna zvrst roman → vključuje didaktično, satirično ali moralistično perspektivo
 - Daniel Defoe: Robinson Crusoe
 - Jonathan Swift: Gulliverjeva potovanja
 - Henry Fielding: Tom Jones
 - Lawrence Sterne: Tristan Shandy
 - Voltaire: Kandid ali optimizem
- razvojno pomembni *sentimentalni romani v pismih* (Samuel Richardson, Jean Jacques Rousseau)

DRAMATIKA

- razvije se predvsem *meščanska tragedija* (Lessing: Modri Natan) → sporočilo izrazito moralistično, socialno in etično poučno
- iz Molièrove se razvije *satirična komedija* → vrh Beaumarchais: **Figarova svatba** (po njej napisan Linhartov Ta veseli dan ali Matiček se ženi)

RAZSVETLJENSTVO NA SLOVENSKEM

- čas vladanja razsvetljenih absolutistov Marije Terezije (1740–1780) in njenega sina Jožefa II. (1770–1790) → mnoge reforme (najpomembnejša tista o obveznem osnovnem šolstvu!), uvedba nemščine kot uradnega jezika povzroči narodni prerod
- prvi razsvetljenci pri nas tuji izobraženci, ki jih pošlje avstrijska vlada, da bi pospešili razvoj regije
- začetek 1768 (izid Kranjske gramatike Marka Pohlina → prva slovenska slovnica), konec 1819 (smrt Žige Zoisa in Valentina Vodnika)
- značilni prerodni krožki (Pohlinov, Zoisov → program dela, Japljev → drugi celotni prevod Biblije), ki družijo razsvetljence
- prebujanje narodne zavesti, prepričanje o vrednosti slovenskega jezika → prizadevanje za uvedbo slovenščine v osnovno šolo
- začetek slovenske posvetne književnosti (prej pretežno cerkvena) → slovnice, slovarji, časopisi (prvi slovenski časopis Lublanske novice), priročniki, zgodovinske in šolske knjige; prvi slovenski pesniški almanah Pisanice (urednik Janez Damascen Dev, objavlja tudi Vodnik)
- Anton Tomaž Linhart z delom Poskus zgodovine Kranjske in drugih dežel južnih Slovanov postavi temelje slovenskemu znanstvenemu zgodovinopisju

OBRAVNAVALI: Valentin Vodnik: Pisma na moje rojake – Dramilo; Anton Tomaž Linhart: Ta veseli dan ali Matiček se ženi

9. PREDROMANTIKA IN ROMANTIKA (konec 18., 1. polovica 19. st.)

- **romantika je evropska umetnostna smer v prvi polovici 19. st.** → poimenuje književnost, ki je nastala iz predromantičnih literarnih spodbud, se nato razširila po Evropi in vplivala tudi na ameriško književnost

EVROPSKA PREDROMANTIKA

- literarni tokovi v letih 1750–1800 → nasprotje razsvetljenskih idealov
- značilnosti:
 - odmik od razuma k čustvom, strasti, razpoloženju (sentimentalizem)
 - odmik od optimizma k pesimizmu; mračna melanholičnost
 - odmik od družbenih problemov k posamezniku
 - zanimanje za naravo v razpoloženskem smislu
 - zanimanje za ljudsko slovstvo in zgodovino (srednji vek)
 - ponovno odkritje Shakespeara
- svetovni nazor SVETOBOLJE → bolečina zaradi razkola med ideali in resničnostjo (svet je dolina solz in trpljenja)
- *poezija grobov in noči* (baladno pesništvo), *sentimentalni roman*, *črni* ali *gotski roman*, nastanek meščanske dramatike z elementi sentimentalizma in patetike
- gibanje mladih umetnikov VIHARNIŠTVO (Goethe, Schiller) → upor proti fevdalizmu, v literaturi proti tradicionalnim smerem (klasicizmu), poudarja viharna čustva, voljo in svobodne strasti genialnega posameznika

EVROPSKA ROMANTIKA

- zahodna Evropa: 1800–1830, vzhodna Evropa: 1820–1850
- propad fevdalizma in prehod v kapitalizem (revolucije!)
- glavna vrednota lepota, v filozofiji prevladuje idealizem (Hegel, Schopenhauer)
- uporabljajo ideje, oblike in motive antike, srednjega veka, renesanse, ljudskega izročila
- **romantični junak**: izjemna osebnost – plemenit, lep, notranje bogat, strasten, čustven, v sporu z družbo → zatekanje v naravo, domišljijo, spomine, religioznost, tudi smrt
- izpostavljen junakov čustveni, sanjski svet; opisovanje preteklosti, narave, izjemnih pojavov, eksotičnih dežel
- **predstavniki**:
 - o NEMČIJA: Heine, Novalis
 - o ANGLIJA: Byron, Keats, Scott
 - o FRANCIJA: Chateaubriand, Lamartine, Hugo
 - o ITALIJA: Leopardi
 - o POLJSKA: Mickiewicz
 - o RUSIJA: Puškin, Lermontov
 - o HRVAŠKA: Gaj, Vraz, Mažuranić
 - o SRBIJA: Karadžić
 - o ČRNA GORA: Njegoš
 - o SLOVENIJA: Prešeren

LIRIKA

- najbolj razvita → izpovedovanje čustev
- izrazito čustvena in razpoloženska z ljubezensko tematiko, razmišljajoča, tudi socialna in politična
- teme: ljubezen, narava, pesništvo, domovina, svoboda : žalost, nesreča, razočaranje, svetobolje
- razvite *ljubezenska pesem, elegija, sonet, romanca, glosa, gazela, balada...*

EPIKA

- teme podobne lirskim
- pisanje močno subjektivizirano → predstavlja posameznikovo duševnost in usodo
- *sentimentalni, zgodovinski, pustolovski roman, roman v pismih, pravljica*
- + *epske pesnitve, romani in povesti v verzih*
- posebnost Poejeva fantastična proza

DRAMATIKA

- manj razvita
- dramske prvine se združujejo z lirskimi in epskimi (pogosto prevladujoče!)
- mešane zvrsti: *tragikomedija, melodrama, dramska pesnitev + zgodovinske drame*

OBRAVNAVALI: Johann Wolfgang Goethe: Trpljenje mladega Wertherja; Heinrich Heine: Lorelei; George Gordon Noel Byron: Romanje grofiča Harolda; Mihail Jurjevič Lermontov: Jadro; Giacomo Leopardi: Sam sebi

ROMANTIKA NA SLOVENSKEM

- začetek 1830 (izide prva številka Kranjske Čbelice, objavljeno Prešernovo Slovo od mladosti), konec 1848 (marčna revolucija, Prešeren neha ustvarjati, izide zadnji zvezek Kranjske Čbelice)
- Metternichov absolutizem, močna germanizacija → gibanja za priznavanje Slovencev v AO in nasploh (ilirizem!)
- drugi slovenski časopis Kmetijske in rokodelske novice (Janez Bleiweis), drugi pesniški almanah Kranjska čbelica (Miha Kastelic): 1830, 1831, 1832, 1834, 1848
- Janez Kopitar v letih 1808–1809 izda prvo znanstveno slovnico slovenskega jezika, napisano v nemščini
- v literarnih krogih se izoblikujeta dva rodova z različnimi pogledi na slovenski jezik in literaturo:
 - mlajši rod romantikov (Prešeren, Čop, čbeličarji): samostojna, visoka literatura v kultiviranem jeziku za izobražence, zgledovanje po evropski literaturi
 - starejši rod romantikov (Kopitar): poučno-moralistična literatura v preprostem jeziku za preproste ljudi in kmete, zgledovanje po srbski ljudski poeziji (Karadžić) → somišljeniki janzenisti
- črkarska pravda (1833): Kopitar: potreben je nov črkopis (načelo »piši, kot govoriš, in beri, kot je zapisano«) → ustvarjeni metelčica, danjčica → Čop doseže prepoved → 1840 uvedena **gajica** (prevzeta od Hrvatov – Ljudevit Gaj; prvi jo uporabi Janez Bleiweis v Kmetijskih in rokodelskih novicah)
- Matija Čop: prvi slovenski književni kritik, literarni teoretik in literarni zgodovinar, Prešernov prijatelj in svetovalec
- najpomembnejši romantični ustvarjalec France Prešeren → nove literarne zvrsti: *gazela*, *glosa*, *elegija*, *epigram*, *balada*, *romanca*, *tercina*, *sonet*, *stanca*, *sonetni venec*, vzorci ljudske pesmi
- + Jovan Vesel Koseski (cenjen, a njegove pesmi brez prave vrednosti → angažirana literatura), Janez Cigler: Sreča v nesreči (prva slovenska povest), dramatike ni!

OBRAVNAVALI: France Prešeren: Slovo od mladosti, Soneti nesreče, Sonetni venec, Krst pri Savici, Pevcu, Nezakonska mati, Zdravljica, Neiztrohnjeno srce

10. REALIZEM IN NATURALIZEM (2. polovica 19. st.)

EVROPSKI REALIZEM

- **vodilna literarna smer v evropski književnosti v letih 1830–1870/80** → **odpor proti romantiki**, ni enotna smer
- razvoj meščanske kapitalistične družbe → nastanek in razvoj proletariata, propadanje plemstva (temelj starih monarhij in njihove moči), revolucije
- najprej se pojavi v filozofiji: Auguste Comte (pozitivizem → temelji na upoštevanju dejstev in razuma); Hypolite Taine (teorija dednosti → na človeka vplivajo dednost, okolje in zgodovinski trenutek), Charles Darwin (razvojni nauk)
- značilnosti:

- o opazovanje in analiziranje stvarnosti, človekovega zunanjega sveta; snov iz vsakdanjega življenja
- o prikaz sodobne meščanske družbe in vseh njenih slojev, propadajočega plemstva (v Rusiji tudi birokracije) z vsemi svojimi protislovji
- o poudarjanje naravnih in družbenih zakonov, celo determinizma
- o realistični junak povprečnež iz množice, ki hoče spremeniti družbo; ravnanje oseb psihološko in družbeno motivirano
- o jezik naraven, nepatetičen, karakterizira like
- o prikaz tudi grdega → do sedaj nevredno umetniške upodobitve; vsevedni pripovedovalec, pripoved objektivna!
- smeri:
 - o **romantični realizem:** prisotne še romantične prvine (Stendhal, Balzac)
 - o **objektivni realizem:** objektivno, nepristransko, celo neprizadeto prikazovanje stvarnosti (Flaubert, Tolstoj, Turgenjev, Gončarov)
 - o **kritični realizem:** kritika sodobne meščanske družbe (prisoten v večini realističnih del, predvsem v ruski književnosti + literarni kritiki Belinski, Černiševski, Dobroljubov)
 - o **socialni realizem:** prikaz socialno ogroženih, »malih« ljudi (Dickens)
 - o **psihološki realizem:** poglobljena analiza človekove duševnosti, ni klasični realizem! (Dostojevski, delno Tolstoj)
 - o **impresionistični realizem:** vpletanje impresionističnih postopkov prikaz stvarnosti (Čehov)
 - o **poetični realizem:** prepletanje realističnih prvin z idiličnimi, moralno-vzgojnimi (Keller, Auerbach, Ludwig)

EPIKA

- osrednja literarna vrsta → opisovanje zunanjega dogajanja, stvarnosti
- *roman* (družbeni, meščanski, proletarski, kmečki, vojni), *povest*, *novela*
- cikli romanov, novel → večje socialne skupine, sloji, družine, generacije v različnih okoljih in daljših časovnih obdobjih (Émile Zola: Rougon-Macquartovi)

DRAMATIKA

- drame napisane v prozi, pogosta uporaba analitične tehnike, upoštevano načelo trojne dramske enotnosti, stvaren dialog (približevanje vsakdanjemu pogovoru)
- *tezna drama* → na začetku postavljena neka teza, ki jo skozi dramo analizira z dialogi (Ibsen)
- *družbenokritična drama:* kritično prikazovanje socialnih in moralnih vplivov okolja na posameznika (Ibsen, Gogolj)
- *psihološka drama:* osebna, moralna, erotična, dednostna problematika (Strindberg, Čehov)

OBRAVNAVALI: Gustave Flaubert: Gospa Bovary; Nikolaj Vasiljevič Gogolj: Plašč; Lev Nikolajevič Tolstoj: Vojna in mir; Fjodor Mihajlovič Dostojevski: Zločin in kazen
EVROPSKI NATURALIZEM

- **literarna smer, ki se po letu 1870 razvije iz objektivnega realizma → do skrajnosti stopnjevani realizem**

- vpliv naravoslovnih znanosti in pozitivistične filozofije, temelj miljejska teorija (Taine) → Émile Zola razvije teorijo eksperimentalnega romana (metode naravoslovja skuša prenesti v književnost → pisatelj kot znanstvenik, ki opravlja poskuse, literarno delo zapisnik o eksperimentu)
- estetika grdega → snov z družbenega dna: opisovanje revščine, kriminala, prostitucije, alkoholizma...
- ekstremno podrobni opisi dogodkov, okolja; prevzemanje impresionističnih slogovnih prvin, pripovedovalec personalni
- **literarne zvrsti:** *roman, novela* (cikli), *drama*
- **predstavniki:**
 - o FRANCIJA: začetnika brata Goncourt, Émile Zola, Guy de Maupassant
 - o SKANDINAVIJA: Henrik Ibsen, August Strindberg
 - o RUSIJA: Anton Pavlovič Čehov (pravega naturalizma ni, približa se mu realizem)

OBRAVNAVALI: Émile Zola: Beznica; Henrik Ibsen: Strahovi

REALIZEM NA SLOVENSKEM

- začetek 1848 (marčna revolucija) / 1849 (Prešernova smrt), konec 1899 (Cankar in Župančič izdala svoji prvi pesniški zbirki Erotika in Čaša opojnosti → začetek moderne)
- konec Metternichovega absolutizma → svoboda govora, tiska, združevanja; kratka prekinitev Bachov absolutizem, 1860 začetek parlamentarne demokracije
- dve politični stranki:
 - o staroslovenci (Janez Bleiweis): avstroslavizem, utilitarizem v književnosti, ustanovitev čitalnic
 - o mladoslovenci (Fran Levstik → izhajajo iz programa Zedinjena Slovenija): narodna svoboda, samostojna država, izobrazba → ideje širijo na taborih
- ni pravi realizem → obdobje med romantiko in realizmom (močan vpliv romantike, sledi razsvetljenstva in predromantike), dve obdobji:
 - o 1848–1881: **romantični realizem**
 - o 1881–1899: **poetični realizem**
- konec 19. st. naturalizem (Fran Govekar: V krvi)
- literarne revije: Slovenski glasnik, Zvon, Ljubljanski Zvon, Dom in svet
- **vaje** (Jenko!) izdajo 1854/55 dijaški list Vaje → literarni program (nadaljevanje Prešernovega) + Levstikov program (Popotovanje od Litije do Čateža → sledi Kopitarju)
- razvijeta se literarna kritika (prvi Levstik + Stritar, Levec, Kersnik, Celestin, Mahnič) in esejistika → podlistek ali feljton
- slovenski jezik se uveljavi v vseh oblikah književnosti!

LIRIKA

- pomembna, vendar pesmi preprostejše od Prešernovih (preprosta jezik in oblika → štirivrstičnice, zgledovanje po ljudski poeziji)
- velik vpliv Prešerna → uveljavijo ga kot vrhunskega pesnika
- teme: ljubezen, domoljubje, razmišljanje o življenju
- **predstavniki:** Simon Jenko, Simon Gregorčič, Anton Aškerc, Fran Levstik

EPIKA

- prevladujoča vrsta

- kratka pripovedna proza: *potopis, novela, novela značajevka, črtica, povest, vaška zgodba* → prvič neposredno in epsko prikazovanje ljudi, značajev!
- začetki slovenskega romana (bližji povesti, prava oblika šele pri Tavčarju): ljubezenski, zgodovinski, družinski, psihološki, filozofski, potopisni...
- prvi slovenski roman Josip Jurčič: Deseti brat (1866)
- + epsko pesništvo (Anton Aškerc)
- **predstavniki:** Fran Levstik, Simon Jenko, Josip Stritar, Josip Jurčič, Janko Kersnik, Ivan Tavčar, Janez Trdina, Janez Mencinger

DRAMATIKA

- prvi poskusi tragedije, drame, izvirne veseloigre
- **predstavnika:** Fran Levstik, Josip Jurčič

OBRAVNAVALI: Ivan Tavčar: Visoška kronika, Cvetje v jeseni; Janko Kersnik: Jara gospoda; Simon Jenko: Obrazi; Josip Jurčič: Telečja pečenka, Deseti brat; Simon Gregorčič: Človeka nikar!; Anton Aškerc: Mejnik

11. FIN DE SIÈCLE/KONEC STOLETJA (konec 19., 1. desetletje 20. st.)

- **skupno ime za več smeri v evropski književnosti na prelomu stoletja** → **odpor proti stvarnosti, realizmu in naturalizmu**
- v Evropi po 1848 skoraj ni več fevdalizma (izjemi Rusija in Turčija) → čas meščanstva
- novi izumi → razvoj znanosti, industrije in tehnike; razmah liberalnega kapitalizma (gospodarska svoboda)
- težnje evropskih narodov po suverenih nacionalnih državah → združitev Italije in Nemčije, nastanek velesil
- vzpon ZDA in Japonske, širjenje imperijev, boj za kolonije → oboroževalna tekma in priprave na prvo svetovno vojno
- po 1850 se začnejo pojavljati umetniki, ki jih združujeta odpor do stvarnosti in prepričanje o obstoju transcendentnega, ki je nosilec pravega življenjskega bistva
- vpliv filozofije:
 - Arthur Schopenhauer (življenje je le prevara, lepa iluzija, v resnici pa pravo zlo in trpljenje, ki si ga lahko lajšamo le z umetnostjo)
 - Friedrich Nietzsche (teorija o nadčloveku: delitev ljudi na čredo in posameznike, ki so se sposobni dvigniti nad množico in jo imajo zato moč voditi → izrabijo jo nacisti → le arijci so posamezniki, ostali so čreda)
 - Henrie Bergson (bistvu življenjskih pojavov se ne moremo približati z razumom, ampak le z intuicijo)
- nove smeri se najprej pojavijo v Franciji (začetnik in utemeljitelj Charles Baudelaire) in se razširijo v Anglijo, Belgijo, Nemčijo, Avstrijo, Italijo in slovanske dežele
- skupno jim je, da temeljijo na subjektivnosti in poudarjajo pomen čustev, domišljije in razpoloženja, razlikujejo pa se v pojmovanju posameznika; med seboj jih je včasih težko ločevati

NOVA ROMANTIKA

- oživljanje in stopnjevanje romantičnih načel z začetka 19. st.: poudarjanje lepote pesnikove duše in njegove posebne občutljivosti, doživetij, čustev, razpoloženj
- značilni beg od stvarnosti, skrajni individualizem, s tem povezan subjektivizem in misticizem; nagnjenje k pravljici, fantastičnosti in iracionalnemu
- bogata slogovna sredstva, izjemne podobe, zvočna muzikalnost
- nova romantika poudarja čutnost, stara pa čustvenost!

DEKADENCA

- fr. *décadence* = propad, razkroj
- poudarjanje in gojenje individualnosti, prefinjene čutnosti, esteticizma; dela izražajo živčno razbolenost, naveličanost, melanholijo, utrujenost, brezvoljnost
- značilen izraz je **spleen** (= vranica)
- značilne nenavadne in drzne metafore, v ospredju so motivi smrti in propada, lepote, omame, zavračanja narave, ustvarjanja umetnih svetov
- estetika grdega → tudi morbidno, patološko, perverzno naredijo za lepo
- gojijo tri kulte: kult junaka, kult samega sebe, kult prostitutke
- ustvarjalci so v spopadu z meščansko družbo ter bežijo iz resničnosti v svet omame in erotiko; značilna provokacija, bohemstvo, hedonizem
- pojavi se DANDIZEM (dandyji = mladi angleški moški iz višjih slojev, ki veliko časa posvetijo urejanju svojega ekstravagantnega videza)

SIMBOLIZEM

- začetnik in utemeljitelj Charles Baudelaire s sonetom Sorodnosti
- poseben način doživljanja in razumevanja sveta → odkrivanje čustvom nedostopnega sveta idej in globlje resničnosti, ki se ju lahko zazna le z intuicijo
- značilno izražanje s simboli (simbol = znamenje oz. smiselna podoba, ki kaže na globlji pomen, ne da bi pri tem izgubil stvarno funkcijo in pomen), ki so dvoumni in nejasni
- uporaba sugestij, sinestezij, analogij, asociacij; ritmičnost, ki je blizu glasbi
- neskladje med ideali in resničnostjo → prisotno veliko pesimizma, žalosti in otožnosti
- umetnost želi povzdigniti na raven religioznega doživetja
- pojavi se LARPURLATIZEM → umetnost nastaja zaradi umetnosti same, ni drugih motivov in ciljev (možnost, da postane sama sebi namen!)

IMPRESIONIZEM

- začne se v likovni umetnosti, kjer ga uveljavi Claude Monet s sliko Impresija
- impresionisti prvi slikajo na prostem, bistvo je tročlenost narava-umetnik-umetnina
- impresionisti prikazujejo stvari tako, kot jih vidijo sami, ne glede na to, ali se podoba ujema s stvarnostjo ali ne; zanemarjanje doslednih opisov zunanjega dogajanja
- filozofija trenutka: nizanje trenutnih vtisov (največkrat iz narave) v celoto
- popisovanje čustvenih in čutnih stanj, razpoloženj, čutnih vtisov
- značilna bogata jezikovna sredstva: onomatopoiija, doživljeni govor (zapisovanje doživetega), sinestezija, zvočno slikanje; pogosti nepopolni stavki in nedokončane povedi

LIRIKA

- najmočnejše zastopana, temelji na nasprotju med ideali in stvarnostjo
- najpogostejši motivi čutne omame, praznote, smrti (skrajna čustvena oz. čutna stanja), pogoste sanje, halucinacije
- sporočila iščejo neko višjo resničnost in kažejo težnjo po očiščenju
- običajno se prepletajo vse smeri, pogosta je impresionistična tehnika
- pojavi se *pesem v prozi*
- uveljavita se svobodni verz in skladnja; poudarjena zvočnost, uporaba simbolov
- **predstavniki:** Charles Baudelaire, Paul Verlaine, Arthur Rimbaud, Stephane Mallarmé (vsi Francija), Oscar Wilde (Anglija), Walt Whitman (ZDA)

EPIKA

- redka, temelji na fantastiki
- v ospredju krajše oblike: *črtice, pravljice, novele*
- Oscar Wilde: Slika Doriana Graya + August Strindberg

DRAMATIKA

- uveljavi se v *lirski ali poetični drami* → dramatičnost izginja, pogoste so razpoloženske sestavine in pesniški jezik
- na odru prevladuje statičnost
- sanjski, pravljici, zgodovinski, tudi vsakdanji motivi, pogost motiv hrepenenja
- **predstavniki:** Henrik Ibsen, August Strindberg (oba Skandinavija), Maurice Maeterlinck (Belgija), Oscar Wilde

OBRAVNAVALI: Oscar Wilde: Saloma; Charles Baudelaire: Sorodnosti, Omamljajte se!, Tujec; Paul Verlaine: Jesenska pesem

SLOVENSKA MODERNA

- začetek 1899 (izideta Cankarjeva Erotika in Župančičeva Čaša opojnosti), konec 1918 (Cankarjeva smrt in konec prve svetovne vojne)
- Slovenci še vedno pod nemško oblastjo, uradni jezik še vedno nemščina → raznarodovanje Slovencev, predvsem na Koroškem in Štajerskem
- večina industrije, bančnega kapitala in zemljiških posesti je v rokah tujcev, predvsem Nemcev → gospodarski pritiski spodbudijo propadanje kmečkih posesti, nastajanje proletariata in množično izseljevanje v tujino
- oblikujejo se tri politične stranke: klerikalna, liberalna in socialdemokratska
- vzpon v slovenski umetnosti:
 - o slikarstvo: impresionisti Jakopič, Grohar, Jama, Strnen → prvič se uveljavijo zunaj naših meja, organizirajo skupno razstavo na Dunaju
 - o glasba: Krek, Lajovic, Adamič
 - o gledališče: Borštnik
 - o arhitektura: Plečnik, Fabiani
 - o književnost: doseže drugi vrh → prvič se enakovredno uveljavijo vse tri literarne vrste, nastane več književnih zvrsti z veliko umetniško vrednostjo; lirika ponovno stopi ob bok svetovni, pridružita se ji tudi epika in dramatika, ki doseže svoj vrh
- pojavijo se tri smeri: nova romantika, dekadenca in simbolizem

- še vedno se pojavlja tradicija romantike, ustvarjalci se zgledujejo po Heineju, Prešernu in ljudskem slovstvu
- pojavljajo se nove teme, izrazi, motivi in mišljenja

LIRIKA

- začetki segajo v čas **Zadruga** (1892–1898) – tajno dijaško društvo, ki združuje Murna, Ketteja, Župančiča in Cankarja → program najprej usmerjen le v literarno udejstvovanje, nato se preusmeri tudi v politiko, zato si najdejo nov dom pri Murnu v Cukrarni
- Cankar in Župančič s študija na Dunaju prinašata nove evropske literarne smeri in z njimi seznanjata Ketteja in Murna
- lirika po realizmu obnovi neposredno izpovednost, povzame izročilo romantike in ljudskega pesništva ter ga dopolni z novimi idejami in temami sodobnih smeri
- verz in ritem se sprostita, jezik postane zvočen in bogat
- nastajajo ljubezenske, razpoloženske, miselne, domovinske, socialne in religiozne pesmi, pogost je *sonet*
- **predstavniki:** Ivan Cankar, Oton Župančič (oba nova romantika z dekadenco in simbolizmom), Dragotin Kette (nova romantika) Josip Murn - Aleksandrov (nova romantika, impresionizem)
- **sopotniki:** Alojz Gradnik (poteze moderne), Vida Jeraj, Rudolf Maister

EPIKA

- s Cankarjem v lirsko-meditativni prozi doseže svoj vrh
- uveljavijo se *povest, roman, novela* in najbolj *črtica*, ki predstavljajo življenje v proletarskem ali malomeščanskem okolju
- romani in povesti imajo ciklično zgradbo
- različne slovstvene usmeritve oblikujejo štiri tipe romana: *naturalistični* (Govekar, Kveder, Kraigher), *socialni* in *narodnopolitični* (Ivan Cankar, Kraigher), *zgodovinski* (Finžgar) ter *psihološki* (Ivan in Izidor Cankar)
- novost v slovenski literaturi je črtica, na katere nastanek vplivata impresionistično občutje sveta in filozofija trenutka; poudarjeno je lirsko razpoloženje, značilni motivi so hrepenenje, sanjarjenje, duša
- **predstavnika:** Ivan Cankar, Oton Župančič
- **sopotniki:** Fran Govekar, Alojz Kraigher, Zofka Kveder (vsi še naturalizem), Fran Milčinski, Fran Saleški Finžgar, Izidor Cankar (dekadenčne poteze)

DRAMATIKA

- prvič se uveljavijo številnejše, pomembne in izvirne drame; najpomembnejši dramatik Cankar
- kažejo prvine impresionizma, simbolizma, dekadence in nove romantike, motivi pa so prikazani bolj realistično kot v epiki
- + *tragedije, družbene drame, poetične drame, komedije, farse, ljudske igre*
- **predstavnika:** Ivan Cankar, Oton Župančič
- **sopotniki:** Fran Govekar, Alojz Kraigher, Fran Saleški Finžgar

OBRAVNAVALI: Dragotin Kette: Na trgu; Josip Murn - Aleksandrov: Pesem o ajdi; Oton Župančič: Duma; Alojz Gradnik: Eros – Tanatos, Žariš in žgeš, Pisma; Ivan Cankar: Vinjete,

Hlapec Jernej in njegova pravica, Na klancu, Hlapci, Kostanj posebne sorte, Gospod stotnik; Izidor Cankar: S poti

12. SVETOVNA KNJIŽEVNOST 20. STOLETJA

- burno zgodovinsko in politično obdobje → revolucionarna gibanja, dve svetovni vojni, totalitarizmi fašizma, nacizma in stalinizma
- hiter razvoj znanosti in tehnologije (relativnostna teorija, kvantna fizika, informacijska tehnologija, pomembni izumi, poleti v vesolje in 1969 pristanek na Luni ...)
- psihoanaliza Sigmunda Freuda → revolucija v psihologiji
- po 2. svetovni vojni se med ZDA in Sovjetsko zvezo začne tekma za prevlado v svetu (hladna vojna)
- povezovanje v gospodarstvu in politiki (OZN, NATO, EU ...)
- 1989. padec berlinskega zidu in razpad Sovjetske zveze, 1991–1995 razpad Jugoslavije → uvajanje demokracije v države vzhodnega bloka
- človek postane žrtev zmaterializiranega sveta → počuti se izgubljenega in zmedenega, kar se odraža tudi v literaturi

SVETOVNA KNJIŽEVNOST PRED 2. SVETOVNO VOJNO

- pomembne predvsem tiste struje, ki segajo vanjo še iz 19. stoletja (celo romantika, realizem in naturalizem)
- tik pred 1. svetovno vojno se začnejo pojavljati nove struje, ki jih imenujemo tudi IZMI, združeni pa so v pojmu AVANTGARDIZEM (kubizem, futurizem, ekspresionizem, dadaizem in nadrealizem) → kot celota tvorijo MODERNIZEM
- proza je večinoma idejno in stilno preoblikovani realizem, poezija pa izhaja iz tradicije nove romantike in jo nadaljuje

KUBIZEM

- začne se v slikarstvu leta 1907, ko Pablo Picasso naslika Gospodične iz Avignona → zunanjo resničnost predstavlja kot oglate geometrijske like
- vzporedno odmeva v književnosti, kjer ruši ustaljene forme: odpravi ločila, razrahlja sintakso in uveljavi tok zavesti (ni več objektivne logike, kraja in časa; misli so povezane v subjektivne oblike)
- **predstavniki:** pesnik Guillaume Apollinaire (Francija)

FUTURIZEM

- razvije se pod vplivom Bergsona in Nietzscheja v Italiji tik pred 1. svetovno vojno
- začne se v likovni umetnosti, v literaturo ga prenese Filippo Marinetti, ki leta 1909 napiše Manifest futurizma
- futuristi hočejo obračunati z vsem preteklim (tradicionalno umetnostjo, filozofijo, kulturo), povečujejo moderno civilizacijo in tehniko, slavijo vojno kot rešitev sveta
- iskanje novih izraznih možnosti: zavračanje slovničnih zakonitosti, svobodno zaporedje črk in besed, posnemanje glasov iz narave, pri tisku uporaba črk različnih velikosti

- poveže se s fašizmom, uveljavi se tudi v Rusiji
- **predstavniki:** pesnik Vladimir Vladimirovič Majakovski (Rusija)

DADAIZEM

- poimenovanje po besedi »dada« iz otroške govornice
- ustanovita ga Tristan Tzara in Hans Arp s sodelavci leta 1916 v Zürichu, od koder se prenese v Ameriko
- radikalen, usmerjen v skrajni nihilizem in anarhizem → upor proti buržoaziji, njenim socialnim, moralnim in idejnim normam
- upiranje tradicionalni estetiki, jeziku in logiki; primitivni glasovi, nesmiselne asociacije
- književni pomen majhen, vpliva pa na nastanek nadrealizma

EKSPRESIONIZEM

- idejno nasprotje impresionizmu, razvije se predvsem v Nemčiji in srednjeevropskih deželah (tudi v Sloveniji!)
- v ospredje postavlja nov vsebinski, moralni in socialni program → zahteva po novem, etično očiščenem in prerojenem človeku, ki bi živel v kolektivnem bratstvu
- obtoževanje sodobne civilizacije, vojne in kapitalističnega družbenega reda, prikazovanje grozljivih vizij propada sveta in človeštva
- rušenje oblikovnih in jezikovnih tradicij; uporaba vzklikov, pretiravanj, kontrastov in barv, ki prehajajo v simbole (rdeča, črna, zelena, zlata)
- **predstavniki:** pesnik Georg Trakl (Avstrija), pesnik in dramatik Bertold Brecht (Nemčija)

NADREALIZEM

- kot književna smer se pojavi po letu 1920 v Franciji, razmahne se po letu 1924, ko André Breton napiše Manifest nadrealizma, in uplahne tik pred začetkom druge svetovne vojne
- uperjen proti konvencionalnosti običajnega razuma in meščanskemu socialnemu redu
- nadrealisti želijo uveljaviti višjo, spontano resničnost, skrito v človekovi podzavesti → uvajanje halucinacij, nekontroliranih asociacij in sanj
- pesniške podobe se pojavljajo kot posledica golih psihičnih avtomatizmov
- v Franciji se poveže z ideologijo marksizma
- **predstavniki:** pesniki Louis Aragon, Paul Eluard (oba Francija), Federico García Lorca (Španija), Pablo Neruda (Južna Amerika)

OBRAVNAVALI: Federico García Lorca: Vitezova pesem, Mesečniška romanca

KONSTRUKTIVIZEM

- začne se v likovni umetnosti, kjer teži h slikarstvu kot konstrukciji likovnih elementov → ustvarjanje podob na podlagi tehničnih, stvarnih, geometrijskih likov
- idejno podoben ekspresionizmu (prikazovanje propada sveta in človeštva, kritika lažne morale in kapitalistične družbe)
- razlika v slogovnih sredstvih: konstruktivisti poleg besednega jezika oblikujejo sporočilo še z drugimi sredstvi → osamosvajanje besed (izrezki iz časopisov), celo črk (letrizem),

naslavljanje besedil s številkami ali črkami, uporaba znanstvenih simbolov (kemija, matematika, tehnika ...)

- fragmentarno predstavljanje resničnosti → drobce iz različnih kontekstov združijo v novo celoto, ki ni zgrajena po običajni logiki, ampak jo vežejo asociacije, naključja, zvočni ali vidni vtis
- **predstavnik:** Zelinski, Agapova (Rusija)

SOCIALISTIČNI REALIZEM

- pojavi se v Rusiji na začetku 20. stoletja z deli pripovednika in dramatika Maksima Gorkega in se razmahne po letu 1930
- izide iz nekaterih prvin kritičnega in socialnega realizma 19. stoletja, ki se jim pridruži socialna in politična miselnost socializma → funkcija poveličevanja stalinističnega sistema
- nasprotuje naturalizmu, novi romantiki in večini modernih struj tistega obdobja; lirika se oblikovno opira predvsem na romantiko, epika in dramatika pa na realizem
- tematsko se navezuje na življenje t. i. malega človeka (proletarca in kmeta), včasih ima tudi vzgojno oz. poučno poanto

MODERNI ROMAN

- poseben književni pojav, ki se razvija vzporedno z modernimi strujami, vendar brez tesnejšega stika z njimi
- za predhodnika štejemo Dostojevskega
- tri smeri:
 - prva v nasprotju z realistično in naturalistično prozo 19. stoletja opusti objektivno logično prikazovanje dogajanja v prostoru in času ter to nadomesti s prikazovanjem človekove subjektivnosti, kot jo razkrivajo asociacije, spomin, sanje, podzavest ali notranji monolog (Marcel Proust, James Joyce, William Faulkner)
 - druga prikazovanje stvarnega sveta nadomesti s sanjskimi vizijami, asociacijami in simboli (Franz Kafka)
 - tretja realistično fabulativnost žrtvuje intelektualni analizi moralnih problemov (André Gide, Thomas Mann)
- splošne značilnosti: tok podzavesti, tok zavesti, nehoteni/nehotni spomin, asociacije, sanje, notranji monolog, poglobljanje v posebna duhovna stanja, vpliv psihoanalize, mešanje časovnih perspektiv, različni stilni prijemi

OBRAVNAVALI: Marcel Proust: Combray; James Joyce: Ulikses; Franz Kafka: Preobrazba
MODERNA DRAMA

- splošen pojem za težnje v dramatik 20. stoletja, ki prelamljajo z dramaturgijo realistično-naturalistične dramatike
- avtorji na oder prinašajo nelogično, sanjsko, po svoje deformirano in stilizirano življenje, pri čemer izhajajo iz sanj, domišljije, idej in podzavesti
- predhodnik Avgust Stridberg, dokončno pa se uveljavi po 1. svetovni vojni z več smermi:
 - NEMČIJA: »epsko gledališče« Bertolta Brechta, ki zavrača tradicionalno dramaturgijo

- o ITALIJA: nadrealistična drama L. Pirandella
- o FRANCIJA in ANGLIJA: poetična drama

SLOVENSKA KNJIŽEVNOST PRED 2. SVETOVNO VOJNO IN MED NJO

- 1918. konec Avstro-Ogrske → ustanovitev Kraljevine SHS, ki se z uvedbo diktature kralja Aleksandra leta 1929 preimenuje v Jugoslavijo
- Avstrija (koroški plebiscit), Italija (Rapalska pogodba) in Madžarska si prilastijo dele slovenskega ozemlja in pričnejo z raznarodovalno politiko
- nerešeno agrarno vprašanje, narodnostni in verski spori, zadolžena kmečka posestva, zatiran delavski razred, velika brezposelnost, nenačelno vodenje politike
- 1920 ustanovljena prva univerza, 1928 Narodna galerija in 1939 SAZU
- pestro kulturno življenje, zlasti na področju časnikarstva
- 1941 Jugoslavija vstopi v 2. svetovno vojno → ljudska fronta se preimenuje v Osvobodilno fronto, ki združuje komuniste, kulturne delavce, levo usmerjene pripadnike Sokola in krščanske socialiste
- organizirajo oborožen upor proti okupatorju, utrjujejo ljudsko oblast, omogočajo delovanje mnogim kulturnim in znanstvenim ustanovam in ustanavljajo ljudske šole

EKSPRESIONIZEM

- začetek 1918, konec 1930 → najbolj razvita smer tega obdobja
- vrh doseže v 20. letih 20. stoletja
- opazni še sledovi moderne, posebej simbolizma, v ospredju zlasti kolektivno doživljanje
- razvijejo se **socialni** (Kosovel), **religiozni** (Jarc, Grum, Vodušek, Pregelj) in **kozmični ekspresionizem** (Jarc)
- v poeziji Srečka Kosovela se pojavi tudi KONSTRUKTIVIZEM, ki vnese močno občutje človekove nemoči in kaosa

LIRIKA

- izpoveduje subjektivno, notranje človekovo doživljanje, njegovo moralno in duhovno očiščenje – estetsko katarzo
- slog napet in sunkovit, besedilo skladijsko razbito ter nasprotuje realističnemu in naturalističnemu slogu
- v poezijo vnašajo nova gesla, povezana s propadom, revolucijo in odrešenjem; poudarjene teme usode, smrti, osamljenosti, svobode, človečnosti in pravičnosti
- verz svoboden, ohrani se slovesni poetični slog, proza ritmizirana
- **predstavniki:** Srečko Kosovel, Miran Jarc, Tone Seliškar, Anton Vodnik, France Vodnik, Mile Klopčič, Božo Vodušek

EPIKA

- nastane v manjši meri kot poezija
- nastane nekaj *črtic* in *novel*, ki vsakdanjo resničnost predstavljajo po načelih groteske
- usmerjenost v notranja, duhovna doživetja
- **predstavniki:** Ivan Pregelj, Slavko Grum, Miran Jarc, Tone Seliškar

DRAMATIKA

- modernizacija gledališča → poudarek na sceni, poveča se število igralcev, poudarjeni mističnost in patetičnost
- pojavijo se svetlobni in akustični učinki ter izrazite dekoracije
- prikaz notranje razklanega človeka, pri čemer so opazne še prvine naturalizma in dekadence
- **predstavniki:** Slavko Grum, Stanko Majcen, Anton Novačan, Alojzij Remec

OBRAVNAVALI: Srečko Kosovel: Slutnja, Ekstaza smrti, Pesem št. X, Kons. 5; Ivan Pregelj: Matkova Tina; Slavko Grum: Dogodek v mestu Gogi

SOCIALNI REALIZEM

- začetek 1930, konec 1941 → uveljavi se po ekspresionizmu; termin izključno slovenski (ni enak socialističnemu realizmu!)
- na nastanek vpliva gospodarska kriza (1929), ko postaja osrednje družbeno vprašanje delavsko vprašanje → literatura odraz resnične socialne problematike v obrobni delih slovenskega ozemlja (Koroška, Prekmurje)
- prevladujejo teme kmečkega človeka, proletariata in izseljevanja v Ameriko; kritika meščanske družbe, vsebina utemeljena v marksizmu
- poudarjanje socialne in manj psihološke strani človeka → junak določen s socialnim statusom

LIRIKA

- zelo malo zaradi neprimernosti snovi
- **predstavniki:** Tone Seliškar, Mile Klopčič, Igo Gruden, Ivo Brnčič

EPIKA

- uspešni primeri *romana*, daljše *povesti* in zlasti *novele*
- **predstavniki:** Prežihov Voranc, Miško Kranjec, Ciril Kosmač, France Bevk, Anton Ingolič

DRAMATIKA

- razvita v manjši meri
- zgodovinska, družbenokritična in zgodovinska tematika
- ustvarjalci želijo prikazati, da razvoj prinaša propad družbene ureditve in nastanek nove, ki bo pravičnejša in bolj humana
- **predstavniki:** Ivan Potrč, Bratko Kreft, Ivo Brnčič

OBRAVNAVALI: Prežihov Voranc: Boj na požiralniku, Samorastniki; Miško Kranjec: Režonja na svojem; Ciril Kosmač: Tantadruj

KNJIŽEVNOST UPORA IN REVOLUCIJE

- čas 2. svetovne vojne (1941–1945)
- umetniki ustvarjajo v ilegali, tudi v nemških in italijanskih taboriščih, med partizanskimi pohodi in na slovenskih osvobojenih ozemljih; organizirani tudi ilegalni mediji (tisk, radio)
- 1941. sprejet **sklep o kulturnem molku** na okupiranem ozemlju do konca okupacije
- obdobje združuje različne smeri, od EKSPRESIONIZMA do SOCIALNEGA REALIZMA, NOVE ROMANTIKE in SIMBOLIZMA

LIRIKA

- najbolj razvita, ker imajo pesmi sporočilno vlogo → spodbujanje k boju
- zaradi partizanskih pohodov in hitrih premikov večinoma le kratke pesmi
- večinoma lirske: *koračnice, budnice, himne, bojne pesmi*, ljubezenske in razpoloženske pesmi, žalostinke ...
- pojavi se anonimna ljudska pesem → oblika, izraz in jezik preprosti
- **predstavniki:** Matej Bor, Karel Destovnik - Kajuh, Edvard Kocbek, Miran Jarc, Oton Župančič; na domobranski strani France Balantič in Ivan Hribovšek

EPIKA

- najpomembnejše stvaritve *dnevniki* in *spomini* (smeli iziti šele po vojni!)
- najpomembnejši ustvarjalec Edvard Kocbek
- + *novele, črtice, reportaže*
- **predstavniki:** Vitomil Zupan, Miran Jarc, Matevž Hace

DRAMATIKA

- organizirajo se mnoge igralske in gledališke skupine, ki uprizarjajo skeče s politično tendenco (Vitomil Zupan) in zlasti enodejanke (Mile Klopčič, Matej Bor)
- dramske osebe oblikovane tako, da so v njih združene bistvene lastnosti partizanov (vedno pozitivni) in okupatorjev (vedno negativni)

SVETOVNA KNJIŽEVNOST PO 2. SVETOVNI VOJNI

EKSISTENCIALIZEM

- v književnost prodre iz filozofije (Sören Kierkegaard, Martin Heidegger, Karl Jaspers, Jean-Paul Sartre) → človek je vržen v nesmiseln svet, v katerem mora sam poiskati svoje bistvo, ki pa ni določeno vnaprej, in za svoja dejanja prevzeti odgovornost, pred katero čuti strah
- kot književna struja se razvije pred 2. svetovno vojno v Franciji, vrh pa doseže med njo in po njej z deli Jeana-Paula Sartra, Alberta Camusa, Simone de Beauvoir ...
- cilji te smeri niso le estetski, ampak obravnavajo tudi socialna, moralna, filozofska in politična vprašanja; skupna kritika racionalizma (splošni pojmi ne morejo popolnoma opisati človekovega bistva)
- razvijeta se **ateistični** (Sartre, Camus) in **religiozni eksistencializem** (Kierkegaard, Jaspers)
- predhodniki eksistencializma v evropski književnosti Büchner, Dostojevski, Kafka

OBRAVNAVALI: Jean-Paul Sartre: Za zaprtimi vrati

KNJIŽEVNOST ABSURDA

- neposredno izhaja iz filozofije absurda (človek je v razmerju do sveta v absurdnem položaju, ker je obseden z romantično željo po bivanjski harmoniji, svet pa je nepopoln in brez globljega smisla → razkol med svetom in človekom: ker se človek svojega položaja zaveda, v svetu občuti tujstvo)
- utemeljitelj filozof in književnik Albert Camus → človekovo bivanje in početje primerja s Sizifovim

OBRAVNAVALI: Albert Camus: Tujec

DRAMATIKA ABSURDA

- razvijati se začne v Franciji okoli leta 1950
- uvedeta jo zlasti Samuel Beckett z *absurdno tragično igro* in Eugène Ionesco z *absurdno komično igro*
- opira se na prepričanje o nesmiselnosti obstoječega družbenega, političnega in moralnega reda
- značilna grotesknost → značajsko čudaške osebe, prav takšne komične ali tragične situacije in primerna scena
- moderno besedilo: vsebina in oblika nelogični, nestvarni, absurdni; nerazumljiv jezik
- ni več dramskega trikotnika, dogajalna statičnost, pasivnost junakov, brezkončen čas
- zaradi popolnega nasprotja s klasično dramatiko takšno dramo imenujemo **antidrama**

OBRAVNAVALI: Samuel Beckett: Čakajoč Godota

NOVI ROMAN

- razmahne se okoli leta 1960 v Franciji kot radikalnejša oblika modernega romana
- iz romana želi dokončno izločiti zgodbo, sklenjene orise junakov, realno psihologijo → vpeljati želi čisti objektivizem s pomočjo orisovanja predmetnosti na način, kot jo vidi filmska kamera
- človeka opisuje samo še od zunaj, izpostavlja samo nekatere njegove dele (kretnje, položaje ...)
- Sartre tak roman poimenuje **antiroman** → dogajanje nerazložljivo, po branju ni mogoča katarza
- nadaljevanje **novi novi roman** → skuša razbiti tudi jezikovno zgradbo romana, nato pa gradi tekste z umetno izdelanimi jezikovnimi sredstvi
- **predstavniki:** Claude Simon, Nathalie Sarraute, Michel Butor ...

MAGIČNI REALIZEM

- temelji v nadrealizmu, pojavi se okoli leta 1920 v slikarstvu

- prepletanje realnih in mogočih dogodkov in pojavov s fantastičnimi, sanjskimi in neresničnimi elementi, pogosto vzetimi iz pravljичnega in mitološkega sveta
- nadnaravni pojavi vključeni v normalni svet kot nekaj običajnega
- predstavniki: Gabriel García Márquez, Jorge Luís Borges, Mario Vargas Llosa, Salman Rushdie

POSTMODERNIZEM

- ново razumevanje literature → literarno besedilo je dialog literature z literaturo, skupek različnih besedil, v katerih razbiramo številne citate, ironične komentarje, aluzije (namige) in parodije na že uveljavljena literarna besedila
- pomembna literarna postopka **metafikcija** in **metabesedilnost** → opozarjata na zgolj fiktivnost literarnega besedila
- osrednja tema literature postane literatura sama
- **predstavniki:** Umberto Eco, Italo Calvino, John Fowles

SLOVENSKA KNJIŽEVNOST PO 2. SVETOVNI VOJNI